

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холиқулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

- Курбанова Земфира Ибрагимовна*
КАРАКАЛПАКСКАЯ ЖЕНЩИНА В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИЙ
КАРАКАЛПАКСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА 10-18
- Норов Шухрат Сувонович*
УЧАСТИЕ МОЛОДЁЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ИСТОРИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ НА ПРИМЕРЕ ЗАРАФШАНСКОГО ОАЗИСА 19-25
- Холхужаева Юлдуз Уралбоевна*
XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ XX АСРЛАРДА САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ КАТТАҚЎРҒОН
БЎЛИМИ АҲОЛИСИНИНГ ТОИФАЛАРИ ВА МИЛЛАТЛАРИ ТАРКИБИ..... 26-31
- Ochilova Oydiyona Rahmiddinovna*
O'RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRIDA TIBBIYOTNING RIVOJLANISHI 32-35
- Ergashev Mavlon Eshniyozovich*
CHAG'ANIYONDA HUNARMANDCHILIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 36-40
- Ollomuradov Nurali Yoqub o'g'li*
SHAHAR AHOLISINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O'ZGARISHLAR VA MUAMMOLAR TAHLILI (XX
ASRNING 70-80 YILLARI O'ZBEKISTONNING JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA) 41-44
- Baxriddinov Odiljon Jamshid o'g'li*
MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING VUJUDGA KELISHI VA UNING YOSHLAR HAYOTIDA TUTGAN
O'RNI 45-50
- Arslonbekov Nursulton Azizbek o'g'li*
ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI
SAFARI VA UNING NATIJALARI 51-55
- Нурметова Фазилят Илхомовна*
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН-КОРЕЯ РЕСПУБЛИКАСИ БИЛАН МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ЯНГИ
БОСҚИЧИ..... 56-61
- Рахманова Мавлуда Эркин қизи*
ЎЗБЕКИСТОН ССРГА МАЖБУРИЙ КЎЧИРИЛГАН ХАЛҚЛАРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН
УРУШИДАН КЕЙИНГИ ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИ ТАРИХИ..... 62-66

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

- Avlokulov Anvar Ziyadullayevich*
HISOB SIYOSATI AUDITI NATIJALARINI UMUMLASHTIRISH VA BAHOLASH
TARTIBI 67-71
- Исманов Иброхим Набиевич*
ИСЛОМИЙ МОЛИЯГА МУВОФИҚ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ: МУАММОЛАР ВА
ИМКОНИАТЛАР..... 72-81

Murtozayev Sardorbek Abdijalil o'g'li

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИГА ТО'Г'РИДАН-ТО'Г'РИ ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА ИНСТИТУТСИОНАЛ АСОСЛАРИ 82-88

Умаров Абдувахоб Турсунович

ҲУДУДЛАРИНИ БАҲҚАРОП РИВОЖЛАНТИРИШ ДАСТАКЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ 89-97

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Jumaniyozova Sabohat Bekturdiyevna

АНТРОП ТАМОЙИЛ ҲАҚИДАГИ ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРНИНГ ДИНАМИКАСИ 98-102

Majitov Maxmud

МА'НАВИЙ ТАРБИЯНИНГ МА'РИФАТЛИ ШАХС РИВОЖИДАГИ О'РНИ 103-108

Xamrayev Sardorbek Sharafutdinovich

БАҲҚАРОП ЕКОТУРИЗМНИ ЯРАТИШДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ТАБИАТ БИРЛАШИШИНИНГ ИҶТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ҲАТЛАРИ 109-112

Vaxobova Dilfuza Roziqovna

АБУ АБДУЛЛОҲ РУДАКИЙНИНГ АДАБИЙ – МА'НАВИЙ МЕРОСИ Г'АРБ ОЛИМЛАРИ ТОМОНИДАН О'РГАНИЛИШИ 113-119

Karimov Ulmasbek

ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИ ВА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ФАЛСАФИЙ ҲАТЛАРИ 120-125

Matnazarova Muhayyo, Aripova Nasiba

ЕТНИК-БАҲРИКЕНГЛИК-МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АСОСИЙ МЕХАНИЗМИ СИФАТИДА 126-130

G'ulomov Obid G'ayratovich

ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА - YOSHLAR МА'НАВИЯТИГА ТА'СИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР 131-134

Яздонов Зиқирилло Шуқуриллович

МОВАРОУННАҲР ВА ХУРОСОНДА СЎФИЙЛИК АНЪАНАЛАРИНИНГ БОҲЛИҚИЛИГИ ВА ЎЗАРО ТАЪСИРИ 135-139

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Boboraimova Maftuna Asatullo qizi

ХИТОЙ ВА ИНГЛИЗ ТИЛИДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИНИ ИФОДАЛОВЧИ "МУРОҲААТ" ЛЕКСЕМАСИНИНГ ҚО'ЛЛАНИШИ 140-146

Xursanov Nurislom Iskandarovich

ДРАМАЛАРДА МЕТОФОРЛАРНИНГ СОТСИАЛ ХОСЛАНИШИ (ИНГЛИЗ ВА О'ЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА) 147-151

Atadjanova Sevara Bekmurotovna

САҲОНАТНОМА ЖАНРИНИНГ ГЕНЕЗИСИ ВА ТАРАҚҚИЙОТИ 152-160

Каюмова Нодира Карим кизи

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В РЕЧИ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА ... 161-166

<i>Мукумов Махмуд Худайбердиевич</i> ИЛМИЙ МАТНЛАРНИНГ ЛИНГВИСТИК ВА ЭКСТРАЛИНГВИСТИК ОМИЛЛАРИ	167-171
<i>Нарзуллаева Мафтуна Одилбек кизи, Юсупова Шохсанам Мирзали кизи, Иссагуллаева Феруза Ражабовна</i> ВОПРОСЫ ТИПОЛОГИИ И ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ)	172-176
<i>Mirobidova Nilufar Murodjon qizi</i> O‘ZBEK AYOLLAR NUTQIDA KONNOTATIV MA‘NONING IFODALANISHI	177-180
<i>Murtazayeva Hadicha Nuriddinovna</i> TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI	181-185
<i>Камбарова Маржан Адил қизи</i> АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЕ ПОСЛОВИЦЫ И ИХ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ В АНГЛИЙСКОМ, РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ, КАЗАХСКОМ ЯЗЫКАХ	186-191
<i>Nizomova Iroda</i> INGLIZ VA O‘ZBEK NASRIDA “O‘GAY ONA” OBRAZINING BADIY TASVIRI	192-197
<i>Mamanazarova Gulhayo Ilhamjanovna</i> METODOLIK KELAJAKLAR: KOGNITIV STILISTIKANI BOG‘LASH	198-203
<i>Sobirova Zarnigor Rahimovna</i> “DIALEKT” VA “DIALEKTIZM” TUSHUNCHASI: INGLIZ DIALEKTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	204-209
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Jurayev Sherzod Yuldashevich</i> DAVLAT BOSHQARUVI VA DAVLAT XIZMATINI RAQAMLASHTIRISHNING MOHIYATI VA UNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI HORIJIIY TAJRIBA MISOLIDA	210-213
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> БИОЛОГИК РЕСУРСЛАРНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШДА ЭКОЛОГИК МЕЪЁРЛАШНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	214-219
<i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o‘g‘li</i> ATOM ENERGIYASIDAN FOYDALANISHNING EKOLOGIK-HUQUQIY MUAMMOLARI ...	220-229
<i>Когамова Асель Шукирбавна</i> ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ	230-235
<i>Qilichova Munira Azimjon qizi</i> ISLOM MOLIYASI TALABLARI ASOSIDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISH SHARTNOMALARINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	236-247
<i>Панабергенова Жамиля</i> ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ.....	248-254
<i>Qurbonov Doniyorbek Davlat o‘g‘li</i> KONSTITUTSIYA VA QONUNNING USTIVORLIGI – HUQUQIY DAVLATNING ASOSIY BELGISI	255-259
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	

<i>Axmedov Akmal Yusufovich, Sherqo'ziyeva Zarnigor</i> BO'LAJAK PSIXOLOGLARNING O'QUV FAOLIYATIDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTSIYASINI RIVOJLANTIRISH	260-264
<i>Ibragimova Xurshida Xusanbayevna</i> IJTIMOIY ADAPTATSIYA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA	265-269
<i>To'lanova Mahliyo Murotali qizi</i> BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY DEFORMARSIYANI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK USULLARI	270-274
<i>Qurbonova Nozima</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARINING BO'LAJAK BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QITUVCHILARIDA TARG'IBOTCHILIK KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	275-280
<i>Abdullayeva Bahriniso Baxtiyorovna</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI SPORT MURABBIY ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASH TEXNOLOGIYALARI	281-287
<i>Esanova Gulchehra</i> FUTBOLDA TAYYORGARLIK JARAYONINI BOSHQARISH VA TESTLAR YORDAMIDA JISMONIY SIFATLARNI BAHOLASH MASALALARI	288-292
<i>Qurbonmurodov Egamberdi</i> YOSH BASKETBOLCHILARNI KOMPLEKS TAYYORLASH	293-298
<i>Erkinova Lutfiya Qudratovna</i> LOYIHA METODI AN'ANAVIY USULLARGA TO'LDIRUVCHI SIFATIDA.....	299-303
<i>Sanoyev Gaybullo Abduraxmonovich</i> AJDODLAR MEROSINI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING SAVODXONLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	304-310
<i>Ibadullaeva Zamira Kuanishovna</i> MUSIQA FANI DARSIDA PEDAGOGIK METOD VA TEXNOLOGIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING KASBIY MAHORATI	311-315
<i>Babayev Anvar Axmedovich</i> FUTBOLCHILARNING STRATEGIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI: ENG YUQORI SAMARADORLIKKA INTILISH	316-320
<i>Давыдова Руфина Артуровна</i> РОЛЬ ГУМАННО-ЛИЧНОСТНОЙ ПЕДАГОГИКИ Ш.А.МОНАШВИЛИ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ	321-327
<i>Омонов Даврон Алишерович</i> ВИДЫ УДАРОВ НОГАМИ В КИКБОКСИНГЕ	328-333
<i>Kayimova Nargiza</i> THE IMPORTANCE OF USING LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	334-338
<i>Ismoilov Erkin Mengnimurotovich</i> O'SMIRLIK DAVRIDA INTELLEKTUAL VA EMOTSIONAL RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI	339-343

Received: 05 June 2024
Accepted: 15 June 2024
Published: 25 June 2024

Article / Original Paper

PECULIARITIES OF FORMING MEDICAL TERMINOLOGY

Murtazaeva Xadicha Nuriddinovna

English teacher of the Termiz branch of the Tashkent Medical Academy

E-mail: uglonoy@yahoo.com

Abstract. This article discusses medical terminology and the peculiarities of forming terms of this type. The ways of formation of medical terms with the help of learned suffixes are analyzed.

Keywords: medical terminology, lexemes, extralinguistic and linguistic factors, terminological system, abbreviations, affixation, conversion, metaphorization, metonymization, synonymy, termination

TIBBIY TERMINOLOGIYANING YASALISH XUSUSIYATLARI

Murtazayeva Xadicha Nuriddinovna

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Termiz filiali ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tibbiyot terminologiyasi va ushbu turdagi terminlarning yasash xususiyatlari haqida so'z boradi. Tibbiy terminlarning o'zlashgan qo'shimchalar yordamida hosil bo'lish yo'llari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: tibbiyot terminologiyasi, tibbiy leksemalar, ekstralingvistik va lingvistik omillar, terminologik tizim, abbreviasiya, affiksasiya, konversiya, metaforizasiya, metonimizasiya, sinonimiya, terminlashish

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI4Y2024N30>

Kirish. Tibbiyot terminologiyasida o'ziga xos shakllanish xususiyatlariga ega. Masalan, *-it- in* qo'shimchalari quyidagi kasallik terminlarini yasashda xizmat qiladi. Bunday terminologiyaga quyidagi misollarni keltirishimiz mumkin. Ya'ni yallig'lanish jarayonlarini *sinusit (sinusitis)*, deb ataydigan atamalar, *bronxit (bronchitis)*, *gastrit (gastritis)*, *traxeit (tracheitis)* va boshqalar. Xuddi shu *-it-* qo'shimchasi boshqa soha terminologiyalarida ham qo'llaniladi va butunlay boshqa semantikaga ega so'zlarni yasashda foydalaniladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Rus terminologi Budanova ilmiy tadqiqod ishida tibbiyot terminologiyasini leksik semantik xususiyatlarini o'rganib, ushbu atamalarni asosiy bo'limlarga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratdi:

- ichki kasalliklar;
- jarrohlik kasalliklar;
- nevropsikiyatrik kasalliklar;
- yuqumli kasalliklar.

Tibbiy terminlarning morfologik tadqiqi borasida bajarilgan ilmiy ishlar ichida B.Dzuganova muhim ahamiyat kasb etuvchi maqolalari e'tiborga loyiq. Tadqiqotchi tibbiyot sohasidagi terminlarning affiksasiya tomonini tahlil qilgan, ayniqsa, salbiy ma'no beruvchi

qo'shimchalarni chuqur o'rgangan. Ma'lumki, bunday affikslar vositasida tibbiy belgilar, kasalliklar hamda nuqsonlarni ifodalovchi ko'plab terminlarga salbiy bo'yoq beriladi.

Ingliz tibbiy terminlarini maxsus tadqiqot obyekti sifatida olib o'rganilgan dissertasiyalar orasida tilshunos E.I.Chupilinaning "Zamonaviy ingliz tili tibbiy terminologiyasidagi umumiste'mol so'zlarining struktural-semantik xususiyatlari" mavzusidagi ilmiy ishi alohida e'tiborga molik. Unda tibbiy terminlar qatoriga kiruvchi 100 ta birlikning (approach, delivery, discharge, heart, va b.) terminologik va noterminologik ma'nolari kontekstual metod yordamida ochib berilgan. Shu bilan birga, ularning struktural-semantik jihatlari o'rganilgan. I.V.Motchenkoning "Ingliz tibbiy terminologiyasining shakllanishidagi asosiy tendentsiyalar" nomli tadqiqot ishida tibbiy terminlar leksik-semantik, morfologik, sintaktik va etimologik jihatdan tahlil qilingan. Unda XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, ingliz tibbiy terminologiyasining lisoniy manzarasi diaxron hamda sinxron tarzda yoritib berilgan.

Lotin tili tibbiyot terminologiyasining ota tili hisoblanib, bugungi kungi ko'rinishga kelguncha ancha katta davrlarni va o'zgarishlarni boshidan o'tqazgan. Lotin tili hozirda butun dunyo shifokorlari va tibbiyot mutaxassislari tomonidan o'rganiladigan va foydalaniladigan bir qator biotibbiyot fanlari va nomenklaturalarida xalqaro ilmiy til sifatida qo'llaniladi. Shuning uchun tibbiyot sohasida ishlayotgan har qanday mutaxassisning bilimi, ta'lim tamoyillari va lotin tilini tushunishi mutlaqo zarur. Barcha tibbiyot fanlarida: anatomiya, gistologiya, embriologiya, mikrobiologiya, patologik anatomiya va klinik fanlarda, shuningdek, farmakologiyada bu nominatsiya an'anasi hech qachon uzilmagan va hozirgacha davom etmoqda.

Biotibbiyot lug'atiga yunon faylasufi va olimi Aristotel katta hissa qo'shgan. Masalan, Alopesiya, Aorta, Glaukoma, Diafragma, Mekonium, Leykoma, Traxeya, Ekzoftalmos kabi nomlar uning asarlariga qaytadi. Arastu tibbiyot leksikasida allaqachon mavjud bo'lgan bir qator so'zlarning maxsus ma'nolarini aniqlab berdi, masalan, meninx, meningos (qilob) so'zining mazmunini "meninx" ma'nosiga toraytirdi.

Rus tilshunosi A.A.Zaliznyak "Rus tilining grammatik lug'ati" da *-it* bilan tugaydigan 360 ta so'z bor, shundan 75 tasi tibbiy terminlarni sharhlaydi, – deydi.

Muhokama. Ingliz tili tibbiyot sohasida asosiy aloqa vositasi sifatida keng qo'llaniladi. Tibbiy atamalar va birliklar ko'pincha lotin va yunon tillaridan olingan bo'lib, bu ularning maxsus xususiyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Leksik va semantik jihatdan tibbiy birliklar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning to'g'ri tushunilishi va qo'llanilishi tibbiyot mutaxassislari uchun juda muhim. Qo'shimchalarning qo'shilishi va ular orqali so'zlarning yasalishi muhim masalalardan biridir.

Tibbiy terminologiyaning asosiy qismini lotin va yunon tillaridan olingan so'zlar tashkil etadi. Bu so'zlar ko'pincha prefikslar, suffikslar va asoslardan iborat bo'ladi:

- Prefikslar: hiper- (hyper-, yuqori), hipo- (hypo-, past) .
- Sufikslar: -itis (yallig'lanish), -logy (fan) .
- Asoslar: kardio- (yurak), nefro- (buyrak)

Yallig'lanish jarayonlarini bildiruvchi atamalar (bilan *-it-* qo'shimchasi), motivatsiyaga rag'batlantiruvchi sifatida murojaat qilinadi. Bu sinf nominatsiyalari orasida kasal organning nomlanishlarini ikkita kichik guruhga ajratish mumkin

- yallig'lanish kasalliklarini nomlovchi atamalar (yunon tili asosida shakllangan kasalliklar nomini ifodalaydi: *dermatit, laringit, miyozit, ostea, otit, perikard, periosteum, rinus, sklera, stomatit, uretri, flebi* va boshqalar.

Shuni ta'kidlash kerakki, kasalliklarning ko'p nomlari tor professional nutqning bir qismidir va ularning aksariyati maxsus tibbiy lug'atga kirib borishning birinchi bosqichida adabiy til sohasida mavjudligini namoyon qilgan. Ko'plab atamalar rus tilining izohli lug'atlarida umuman ro'yxatdan o'tmagan. *-oz-* (lat *-osis-*), *-iaz-* (lat *-iasis-*) qo'shimchalari yallig'lanish bilan bog'liq patologik nomlarni ifodalaydi.

Quyida biz lug'atlarda qayd etilgan *hirudin, kollagen, lipid, oksalo, pollino, skrofula, spondiloz, trichomoniasis* va boshqa kasallik nomlarini keltirishimiz mumkin. Ushbu guruhdagi ko'plab atamalar (*artroz, toksiklik, tuberculosis, nevroz, psychos*) rus tilidagi lug'atlarda qayd etilgan. Bu esa ularning umumiy adabiy tilga kirib borishidan dalolat beradi. Terminlar *-oz-* (*-iaz-*) qo'shimchalari faqat so'zlarni yasash uchun ishlatiladi. Model bo'yicha shakllangan inson kasalliklari nominatsiyasini tahlil qilish ildiz morfemasi + *-oz-* qo'shimchasi bo'lib u onomasiologik asosga ega bir qancha leksik-semantik kichik guruhlar asosida shakllanadi. Demak, ular umumiy komponent bilan birlashtirilgan.

-oz- qo'shimchasi quyidagi kasalliklar guruhining nomlarini hosil qiladi

-gelmint infeksiyalari gelmintozlar, askariozlar, trixinozlar va boshqalar.

-mikozlar skopulariopsios, kladosporioz, kriptokokkoz va boshqalar.

-dermatozlar, allergik dermatozlar, parazitlar dermatozlar, vesikulyar dermatoz, histerik dermatoz va boshqalar. *-oz-* qo'shimchali nominatsiyalar ham qayd etilgan *invaziv, yuqumli kasalliklar lipguatulaz, leptospiroz*.

Ingliz tilida tibbiy birliklarning leksik va semantik xususiyatlarini batafsil yoritib berish murakkab va keng qamrovli mavzu hisoblanadi. O'zbek tilshunosligida ham kasallik nomlari bilan bog'liq terminlar borasida arziqli ishlar olib borilgan. Taniqli tilshunos D. Xudoyqulovning "Farmatsevtik terminlarning leksikografik va funksional-semantik tadqiqi (ingliz, rus, o'zbek tillari misolida)" nomli dissertatsiyasida ingliz, rus va o'zbek tillarida farmatsevtika sohasiga oid terminlar (leksik birliklar)ning ma'no torayishi, ma'no kengayishi, ma'nodagi semantik siljish, metaforik yoki metonimik ko'chirish kabi lisoniy hodisalar natijasida hosil bo'luvchi affiksial va morfemik-morfologik modellari ishlab chiqilgan, ingliz, rus va o'zbek tillarida farmatsevtikaga oid terminosistemani chog'ishtirish jarayonida vujudga keladigan murakkabliklar nafaqat tillararo izomorfik va allomorfik xususiyatlarda, balki terminlarning struktur-semantik, funksional-semantik jihatdan milliy tillar tizimidagi derivativ tabiati, dinamik xarakterida namoyon bo'lishi va chog'ishtirilayotgan tillar terminologik tizimidagi sinonimlar o'xshashlik (paradigmatik) va ketma-ketlik (sintagmatik), so'z yasovchi (derivatsion) aloqalar asosiga qurilganligi sababli paradigmatik munosabatlar, sinonimlar turlaridan qat'iy nazar, o'zida boshqa til birliklarini umumiylik asosida o'zaro bog'laydigan munosabatlar sifatida shartlanishi belgilangan.

Yangi tibbiy terminlar odatda mavjud so'z qismlaridan yasaladi. Masalan, "elektrokardiogramma" so'zi "elektro- (elektr), "kardio-" (yurak), va "-gram" (yozuv) qismlaridan iborat.

Tibbiy terminlarning tarqalishi texnologik rivojlanish bilan hamda yangi terminlar paydo bo'lishi bilan xarakterlanadi. Masalan, "telemeditsina" (telemedicine) va "sun'iy intellekt" (artificial intelligence) tibbiyotning yangi sohalarini ifodalaydi.

Natijalar. Tibbiy terminlarni boshqa tillarga tarjima qilish katta e'tibor va aniqlik talab etadi. Noaniq tarjimalar tibbiy xatolarga olib kelishi mumkin. Tibbiy terminologiyani to'g'ri o'rgatish tibbiyot mutaxassisleri tayyorlashda muhim masaladir. Bu borada lotin tilidan ingliz, rus va o'zbek terminologiyasiga kirib kelgan so'zlarni o'rgatuvchi mahsus kurslar bo'lishi kerak. Tibbiy birliklarning leksik va semantik xususiyatlarini tushunish tibbiyot sohasidagi aloqa va ilmiy faoliyatni samarali olib borishda muhim ahamiyatga ega. Ingliz tilidagi tibbiy terminologiyaning o'ziga xos jihatlarini bilish nafaqat tibbiyot mutaxassisleri uchun, balki tarjimonlar va o'qituvchilar uchun ham muhimdir.

Kasalliklarni belgilash uchun ba'zi atamalarni shakllantirishda ataylab bir xil usullar qo'llanilgan bo'lib, ular IX-X asrlarda tibbiy terminologiyani tartibga solishga yordam bergan (masalan: *krovavik, qoralama, infektsiya, nekroz, eruption, infection (infektsiya)*: suv kasalligi, tosh kasalligi, tuyoq kasalligi, qon ketish kasalligi va boshqalar). Tibbiy atamalarni tasniflashdagi asos barcha atamalar uchun umumiy xususiyatlar bo'lishi mumkin: rasmiy tuzilma, mazmun tuzilishi, xronologik holat, ilmiy nom turi, rus tilida shakllanish va moslashish darajasi, genetik kelib chiqishi va boshqalar. Kasallik nomlari uchun tibbiy atamalar, qo'shimcha ravishda o'ziga xos tibbiy belgilar asosida tasniflanadi, masalan, kasallikning patogenezi (yallig'lanishli va yallig'lanishsiz kasalliklarni bildiruvchi atamalar), turli organlarning kasalliklari (o'pka, teri, yurak, tomirlar va boshqalar kasalliklari), daraja tarqalishi kasalliklari (yuqumli va yuqumli bo'lmagan kasalliklar), inson yoshi (umumiy kasalliklar va bolalar kasalliklari) va boshqalar.

Tibbiy terminlarning tarixiy-etimologik nuqtayi nazardan tekshirish shuni ko'rsatadiki, undagi ko'pgina terminlar sof semantik usul bilan yasalgan. Masalan: bosh – gavdaning boshlanishi; oyoq – adoq-biror narsaning oxiri, so'ngi, tugallanish qismi ma'nolarini anglatib, keyinchalik odam organizmi nomi sifatida qo'llana boshlagan. Shuningdek, hozirgi kunda tamoman boshqa-boshqa so'z hisoblangan qovurg'a –qovoq, qopqoq (bosh qopqog'i), qop (o't qopi) kabi terminlarning barchasi qoplamoq fe'lidan hosil bo'lgan. Tomoq, tomir so'zlari esa –tomchi holatida *tush* fe'lidan hosil qilinganligi haqida mulohazalar bor, soqol-saqoq (badiiy asarlarda – iyak) so'zlari esa – *saq – past* tomonga yo'nalmoq ma'nosini anglatib, asosdoshlik kasb etgan.

Asliga ko'ra polisemantik bo'lgan ushbu so'zlar ma'nolari orasidagi ichki bog'lanish yo'qolgan. Ushbu misollardan semantik usulda so'z yasashning diaxronik xususiyatga ega ekanligi yaqqol ko'rinadi. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, semantik usulda termin yasash boshqa sohalar terminologiyasiga nisbatan tibbiyotda keng qo'llaniladi. Buning asosiy sababi tibbiy terminlarning o'tmish davrlarda xalq tili asosida yuzaga kelib, jonli so'zlashuv tili bilan mustahkam aloqada rivojlanganligidadir. Shuning uchun ular da xalq tiliga xos bo'lgan ko'pdan ko'p metaforik qo'llanishlar o'z aksini topgan. Masalan: bosh kosasi, ko'z kosasi, buyrak jomi, kalla qutisi kabi birikmalardagi kosa, jom, quti birliklari xalq tilida biror narsani solish uchun ishlatiladigan idish ma'nosini bildiradi. Tibbiyotda shu idishlar shakliga o'xshagan a'zolar yoxud ularning qismlari mavjudki, bu, o'z navbatida, metaforik o'xshatish asosida quyidagi terminlarning yasalishiga sabab bo'lgan.

Chanoq – ko'sakning bir xonasi. Qadimgi turkiy tilda – yog'ochni o'yib ishlangan tuzluq va shu kabi idish, kosa. Ma'no taraqqiyoti natijasida bu so'zning – idish ma'nosi asosida – ko'z kosasi va boshqa kosasimon narsa, shu jumladan, -ko'sakning har bir xonasi ma'nosi yuzaga kelgan.

Xulosa. Tibbiy terminologiyaning yasalish xususiyatlari o'ziga xos bo'lib, ularni tadqiq etish bugungi kun tadqiqotchilaridan samarali mehnat talab etadi hamda so'z yasalishidagi har bir tilga xos leksik, morfologik, sintaktik jihatlariga alohida e'tibor qaratish, har bir so'zning etimologik jihatlarini ko'zdan kechirish ushbu soha taraqqiyoti uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. "Understanding Medical Terms: A Guide for Non-Native English Speakers" by Jonathan Kay, Oxford University Press, p. 129.
2. Худойқулова Д. К. Фармацевтик терминларнинг лексикографик ва функционал-семантик тадқиқи (инглиз, рус, ўзбек тиллари мисолида). Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси. Бухоро. 2022. –158 б.
3. "Medical Terminology: A Living Language" by Bonnie F. Fremgen and Suzanne S. Frucht, Pearson, p. 87.
4. Буданова Н.А. Развитие медицинской терминологии в русском литературном языке XIX века (на материале названий болезней). Автореферат диссертации. Тверь-2018 С.9.
5. Abraeva Shahnoza Esopovna . Международный научный журнал № 8(100), часть 2 «Новости образования: исследование в XXI веке» март, 2023 г 736 Tibbiyot terminologiyasida lotin va yunon tillarining ahamiyati. P.732.
6. Rahmatullayev. Sh. O'zbek tilining etimologik lug'ati.–Toshkent, 2000.600b
7. Mirahmedova. Z. O'zbek tilining anatomiya terminologiyasi va uni tartibga solish muammolari. –Toshkent: Fan, 2010.–127 b

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/4(4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).